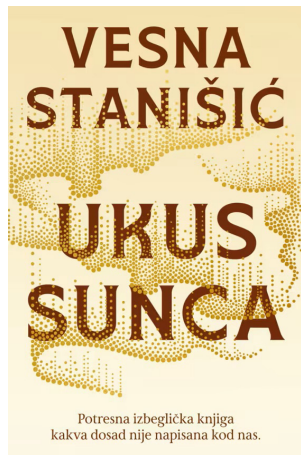

Наталија Лудошки

ОСТВАРЕНА СУДБИНА

(Весна Станишић: *Укус сунца*, Лагуна, Београд, 2025)

Ако би утисак о књизи *Укус сунца* Весне Станишић требало свести на реч-две, онда би он гласио *блисџаво* и *сџрашно*, како је Беким Фехмију, једна од многобројних жртава мрака и деструкције које су деведесетих овладале просторима Југославије, назвао своју аутобиографију. Или, прецизније: *сџрашно* и *блисџаво*, јер Весна Станишић је, супротно великом глумцу, смогла снаге да се избори са злом, да изнова, као феникс, успостави личну и породичну хармонију и оствари се као уметник.

Бежећи од крвавог југословенског „раздруживања”, избегла 1991. године с породицом у Шведску, годинама ће живети са супругом и децом по избегличким камповима. Обоје интелектуалци, тек 1993. избориће се за могућност да колико-толико среде егзистенцијалне прилике и почну професионалне животе од нуле. Без знања језика, у крајњој оскудици, али снажне виталистичке природе, с изабављујућом формулом „срце у молу, мозак у дуру”, средином осамдесетих водитељка слободоумног ноћног програма Радио Панчева, драматуршкиња по образовању, успела је да се избори за живот по мери човека и себе изгради у интелектуалку високог реномеа.

И супруг, сазнајемо, врхунски је стваралац: Зоран Станишић, електротехничар по струци, последњих година усмерен на истраживања у области зелене енергије, по оцени тима научника с Кембрица 2008. године проглашен је за једног од најбољих светских инжењера.

Мемоарска књига Весне Станишић писана је с намером да посведочи, у име свих оних који томе нису вични, о мукама избегличког живота. Да богату животну причу преточи на хартију сугеришу јој пријатељи – Јован Ђирилов и Драган Клаић, с којима се сусреће у земљи у којој ће изградити свој нови дом.

Но *Укус сунца* није тек једно од сведочанстава о страхотама рата, апсурду избегличког живота, великим тугама и радостима. Реч је о књизи високе уметничке вредности и ауторки која ће ревитализовати и подићи квалитет актуелног домаћег прозног стваралаштва.

Да је реч о ванредном литерати, указује већ посвета у форми песме у прози, упућена деци (зарад које и бележи сећања), чије финале гласи:

С једне сџране је било болно, са грује радосно и лако.

Тако је и данас.

Моја ЈУ-џоџија осамдесетих и ЈА-џоџија деведесетих џрају

деценијама.

У мени.

У вашим ушћојијама.

С љубављу, ваша мама.

Посвећеник уметности речи, Весна Станишић биографски садржај вешто оплемењује литерарним реминисценцијама, најнепосредније на Црњанског и Хипербореју одакле је преузет и мото књиге: *Тај наћон да се човек, и у шућим земљама, осећи као код своје куће, ја мислим да је знак, једне велике заједнице, осећаја заједнице људи.*

Интертекстуалне релације призивају и Драгослава Михаиловића и јунака његове прозе – носталгичног изгнанника у Шведску, потом Кафку и странице *Процеса*, Борхеса, Ингмара Бергмана и друге, поменуте или не, велике писце.

Асоцијативно су у свест читаоца призвани и Софоклови стихови о величини човека. Јер показаће се да и у тој (одавде гледано) савршено уређеној нордијској земљи систем уме да закаже. А онда на сцену ступа Човек.

Уопште, без обзира на болна искуства, Весна Станишић читаоцима нуди уверење о могућности превазилажења свих животних зала, и заслужени – срећан расплет. Већ наслов, унеколико, сугерише оптимистичну перспективу. Читава књига одише уверењем да срећа прати храбре па све препреке бивају, и у бежанији од Панчева до Шведске, чудом, срећно преброђене. Ауторка верује, чини се, и у стварност изван реалног бивствовања, у шта и читаоца уверава својим пророчким сновима.

Као и свим великим литерарним делима, и језички инвентивној и композиционо мајсторски изведеној књизи *Укус сунца* – богате мотивике и значења, слојевитог штива које призива мноштво асоцијација, те емотивно снажној и мисаоно дубокој, с примесама финог хумора и ироније – може се приступати из различитих перспектива, и налазити у њој мноштво идеја и значења.

Један од кључних мотива тиче се и питања идентитета: језика, корена, историје, до трагичних деведесетих година прошлог века заједничке нам домаје. Ауторка исписује праве есејистичке медаљоне о језику и националној прошлости. Памти се горак наук о томе да „ништа није горе од повратка из писмености у неписменост”. Иако се односи на лично искуство ауторке, може се, нажалост, тумачити и као прецизна дијагноза тренутног стања српске културе. Или:

То зло је живо и данас, још увек има мноћо оних који насћоје да нам збришу ћрошлосћ. Али не ћрошлосћ Косовске бићке, нећо ћрошлосћ која је значила наш живић.

То наш илити наше (као неизрециво, табуисано, дистинктивно обележје избегица из Босне, Хрватске, Србије, с Косова, у односу на културу земље у коју су доспели) носи у овој књизи стожерни смисао. Стога катартично делује догађај дочаран негде око средине књиге; стокхолмски концерт Ђорђа Балашевића, који ће, излазећи раширених руку пред публику – наш свет у расејању – поздравити речима: „Добро вече, моја Југославијо!” (Суза у оку читаоца ове књиге заискри над страницама на којима су описане манифестације људскости.)

Непребол за државом у којој је поникла, у једном интервјуу, Весна Станишић овако тумачи:

Рођена сам у тој земљи и у њој се тридесет година формирало све што ме је одржало до данас. Југославија не постоји, али постоје вредности које су биле леђимне у њено време. То је било време када смо тренирали присвојности, то су биле године вере у разумну реч и у владавину доброг укуса. Веровало се да је сшајус без покрића раван неморалу, који ниједна умишљеност није могла да оправда. Неморалом су се називале пошћуно грује ствари нећо данас. Зашто бисмо одустајали од тога? (Синиша Бошковић, „О људској доброту у времену зла“, Букмаркер, бр. 52, мај 2025, стр. 17).

Као искусна драматуршкиња, уме ауторка ове књиге и да мултипликује осећај катарзе. А катарза је, склони смо да верујемо, једна од важних улога савремене уметности. Јер, како је речено, без интелектуалног и обнављања најбитнијих истина и вредности прошлости не може се изградити садашњост.

Испунила је Весна Станишић, уверава нас Укус сунца, своју судбину. Сложио би се с тим, верујемо, и Црњански.